

Hafta 6:

Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Deneyimi ve Tek Parti İktidarının Yerleşik Hale Gelmesi

1929 Dünya Ekonomik Buhranı, uzun süren bir savaşlar silsilesi dönemini henüz geride bırakmış, neredeyse hiçbir sermaye birikimine, yabancı yatırıma ve endüstriyel faaliyete sahip olmayan, henüz yeni kurulmuş ve Batı referanslı bir modernleşme projesini hayata geçirme çabası içerisinde geniş ölçekli alt yapı yatırımlarına kaynak aktarma zorunluluğu bulunan, üstelik Osmanlı Devleti'nden payına düştüğüne karar verilmiş olan 107, 5 milyon Osmanlı altını tutarındaki borcu 1928 yılından itibaren ödemeye başlayan bir ulus devlet olarak Türkiye Cumhuriyetinin zaten son derece güçsüz olan ekonomisinde önemli bir sarsıntı yaratmıştı. Türkiye dünya ekonomisiyle birlikte bir deflasyona girmiş, parasının değeri düşmüş, dış ticaret hadleri Türkiye ekonomisi aleyhine, iç ticaret hadleri de tarımsal ürünler aleyhine bir gelişme seyri izlemeye başlamış ve ülke nüfusunun %80'e yakınının istihdam alanı olan tarımsal sektörde üretim daralarak ülke ekonomisini bir darboğaza sokmuştu. Devletin dış ticaret alanındaki düzenlemeleri cumhuriyeti kuran güçler koalisyonu içindeki önemli aktörlerden biri olan dış ticaret burjuvazisini hâlihazırda iktidarı elinde bulunduran asker-sivil bürokrasiden soğutmuş, krizin iş hacmi daralması ve hayat pahalılığı şeklinde kendisini gösteren sonuçlarından olumsuz etkilenen geniş çalışan ve yoksul kitlelerin de rejime ve hükümete desteğinin azaldığı, toplumsal hoşnutsuzluk ve muhalefetin yükseldiği gözlenmiştir. İşte bu geniş çaplı kitlesel muhalefetin yeni kurulan rejimin varlığına yönelik büyük bir tehdit oluşturmasının önüne geçmek için bir tedbir olarak düşünülen ve henüz kuruluş aşamasındayken bile "müzmin hale gelen iktisadi buhrana çare bulma ve hükümeti bu konuda mecliste açıkça tenkit etme" vaadinde bulunan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Türkiye Cumhuriyeti siyasi hayatına katılımı 1929 Dünya ekonomik buhranı'nın Türkiye açısından yol açtığı sonuçlar arasında sayılmalıdır. İki partili siyasal sistemin varlığının genç cumhuriyetin demokratik teamülleri açısından uluslararası kamuoyunda yaratacağı muhtemel prestijden beslenmek ve hakkında kesin bir veriye sahip olunmayan gizli ve bastırılmış toplumsal hoşnutsuzluğun boyutlarına ve çerçevesine dair daha net fikir sahibi olabilmek gibi unsurlar da muhakkak bu süreçte rol oynamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı, daha önce başbakanlık yapmış ve 1930 yılında Paris büyükelçiliği görevinde bulunan Ali Fethi (Okyar) Bey, kendisine bizzat Mustafa Kemal

tarafından getirilen Cumhuriyet Halk Fırkası'nın karşısında bir muvazaalı bir muhalefet partisi kurması teklifini kabul etmiş ve Serbest Cumhuriyet Fırkası 1930 yılının Ağustos ayında resmen kurularak Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci çok partili hayat denemesinin taşıyıcılığını üstlenmiştir. Tek dereceli seçim esasının uygulanması ve iç ve dış siyasette denetimsiz kalmış olan hükümetin üzerinde denetimin sağlanması gibi parlamenter sistemin işleyişine dair liberalleştirici taleplerin dışında genel olarak ekonomik planda liberal açılımlara zemin oluşturacak talepleri de içeren SCF programı cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik esaslarına ebediyen bağlı kalacağını da ilan ederek rejime esastan eleştiri ve muhalefet geliştirecek bir zeminde yer almayacağını ve kendisinden beklenen muhalefeti rejim içinde tutarak ehlileştirmek ve radikalize olmasını önlemek şeklindeki misyonu benimsediğini ortaya koymuştur.

Ancak tek partili siyasal sistem içindeki tıkanmayı aşabilmek, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın modernleşme ve ulus-devlet inşası projelerini ödünsüz bir ajandayla hayata geçirirken yitirdiği desteğin kendisiyle özdeşleştirilen yeni rejime yönelik yıkıcı bir muhalefete dönüşmesini önlemek ve ekonomik alanda yaşanan bunalımın siyasi platforma teşmil edilmesinin önüne geçmek üzere güdümlü bir parti olarak kurgulanan SCF çok kısa süre içinde ülke çapında gözlemlenebilen büyük bir ilgiye mazhar olacak ve yeni muhalefet partisi coşkuyla karşılanacaktır. Eylül ayı başında Fethi Bey ve yakın çalırma arkadaşlarının çıktığı Ege gezisinin çeşitli duraklarında partiye destek olmak üzere görülmemiş kalabalıkların toplanması ve İzmir mitinginde çıkan olaylarda hayatını kaybedenlerin bulunması partinin muvazaalı ve ılımlı muhalefet projesinin yönetilenler nezdinde gördüğü kabulün gelecek günlerde sorunlar üreteceğine delaletti. 1930 yılı Ekim ayında yapılan Belediye Seçimleri'ne katılan SCF'nin henüz birkaç ay önce kurulmuş bir siyasi partiden beklenmeyecek düzeyde başarı kazanması, rejimin bekasını sağlayacak bir araç olarak düşünülmüş olan partinin bizzat kendisinin rejim karşıtı kesimleri bünyesinde toplayan ve bumerang etkisi yaratabilecek bir tehdide dönüştüğü izlenimini doğurmuş ve genel başkan Ali Fethi Bey'in 17 Kasım 1930'da Dahiliye Vekaleti'ne iletilen ve "fırkanın, Gazi hazretleriyle siyasî sahada karşı karşıya gelmek vaziyetinde kalabileceği anlaşılmıştır" şeklindeki ifadelerle söz konusu kaygıyı dile getirdiği bir beyan sonrası SCF kendisini feshetmiştir.

Toplam varlığı 99 gün süren SCF'nin siyaset sahnesinden çekilmesinin ardından kurucu kadrolar birden fazla partinin siyasi rekabet ve temsil iddiasıyla yarıştığı bir ortamı

cumhuriyet rejiminin yerleşikleşmesi, ulus-devlet ve yurttaş inşası, modernleşme, Batılılaşma gibi ajandalar açısından riskli bulduklarına karar vermiş ve devamında Türkiye’de tek partili siyasal sistem konsolide olma yoluna girmiştir. Bu çerçevede Cumhuriyet Halk Fırkası’nın, başka ülkelerde çeşitli siyasal çıkarları temsil etmek üzere oluşturulmuş siyasi partilerden farklı olarak, toplumu oluşturan tüm kesimlerin ortak çıkarını sağlama motifiyle hareket eden, tüm toplumu kapsayan, bünyesinde toplayan ve tüm halkı temsil eden ve bir başka örneği daha bulunmayan benzersiz bir siyasi parti olduğu yönünde bir söylem geliştirilmiş, “imtiyazsız ve sınıfsız kaynaşmış bir kitle” olarak tasavvur edilen Türk toplumunda farklı ve çatışan sınıf çıkarları olmaması hasebiyle birden fazla partinin bulunmasının da gereksiz olduğu şeklinde bir çıkarım yapılarak “bize özgü tek partili demokrasi” fikri ortaya atılıp tek partili sistemin meşrulaştırıcı enstrümanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum 1945 yılında Dörtlü Takrir vakasını takip eden gelişmeler sonrası yaşanacak üçüncü çok partili hayat denemesine kadar sürecek, parlamento içi denetim yoksunluğu seçimlerde bağımsız adaylara izin verilmesi, CHF listelerinden eksik aday gösterilmesi, müstakil grup kurulması gibi son derece etkisiz yöntemlerle göstermelik şekilde giderilmeye çalışılacaktır.

Bu ders kapsamında ele alınan ve yukarıda özetlenen meselelere ilişkin okunması önerilen kaynaklar şunlardır:

Ali Fethi Okyar, Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Fesh Edildi, İstanbul, 1987.

Cem Emrence, 99 Günlük Muhalefet: Serbest Cumhuriyet Fırkası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

